

РОЗДУМИ ДОСЛІДНИКА НАД ДОЛЕЮ НАРОДНОЇ МУЗИЧНОЇ СПАДЩИНИ (до питання проблем та перспектив)

У статті висвітлено особисті думки автора про стан і перспективи розвитку народної музичної спадщини на сучасному етапі.

Волинь називають криницею слов'янства, з якої, хоч і покритої мулом, ми беремо знання про побут, культуру далеких предків. І чим більше буде цих знань, тим міцнішими будуть невидимі духовні зв'язки, які об'єднують кожного із своїм народом.

Унікальність регіону полягає в тому, що, через особливості географічних і природних умов (непрохідні ліси, болота), у побуті, фольклорі і говірках збереглося чимало реліктових рис. Вони беруть початок у далекому минулому і мають неопізнане значення для відтворення етнічної історії слов'ян.

Зокрема, сучасні знавці фольклору вважають, що пісенна традиція Волині і житомирського Полісся, практично, вільна від неслов'янських течій і запозичень і може стати еталоном для реконструкції загальнослов'янського фольклорного фонду.

Протягом віків народ творив свою духовність, наповнював її своєрідними обрядами і ритуалами. У процесі осягнення оточуючого середовища формувалася внутрішній світ, будувалося світосприймання.

Серцевина духовного космосу слов'ян – струнка система народних звичаїв, котрі несуть відголосок дохристиянських часів, коли людина усвідомлювала себе частиною природи. Пізніше старовинні вірування тісно переплелися з богослужбними церемоніями православної церкви. В результаті українська співацька традиція збагатилася цілою низкою цікавих і поетичних свят. Тому можна вважати, що і традиційна обрядовість, і культові твори є, так би мовити, плодом органічного зв'язку духовного і фізичного начал у процесі буття. Пісенний фольклор регіону представлено дуже широко: колядки, веснянки, "купалінки", різноманітні весільні пісні. Кожний район має власний неповторний колорит їх виконання. В деяких селах Північного Полісся (Овруцький, Народицький, Лугинський райони Житомирської області) весілля до сьогодні відбувається за старовинним звичаєм. Наша сучасність мало торкнулася архаїчної форми обряду: той же, що сто років тому "вивід", ті ж мелодійні слова з неповторною білоруською говіркою...

Фольклорні традиції регіону органічно поєднуються з багатобарв'ям національної культури. Але більшість пісенних шедеврів записано ще в минулому сторіччі. Наша спадщина, записи XIX ст., в більшості так і залишаються цілиною для дослідників.

З того часу з'явилася дуже невелика кількість нового музичного матеріалу, більша частина якого є псевдонародним. Це - своєрідна стилізація "a la" народна пісня. Більшість цих пісенних "скарбів" день за днем повторюючись на радіо, набиває оскомину: "Слухач, шукаючи в ефірі програму, оминає довгі хвили..." [1:23].

Статистики підраховали, що приблизна кількість повного видання народних пісень – 200 томів по 1000 сторінок кожний. Нинішні видання пропонують нам максимум 5-10 пісень.

Прагматики вважають, що народу потрібен хліб насущний, а не реферати про його солов'їні таланти. Тому довгі роки матеріали численних фольклорних експедицій ні на радіо, ні на телебаченні не використовувались. Пісенні шедеври (як і матеріальні скарби українських ремісників) колекціонували інститути фольклору і етнографії. Багато зразків народної творчості до цього часу тліють у замкнених "скринях". Хіба що дисертанти зрідка використовують їх у дослідженнях.

Людьми проспівано тисячі пісень. А скільки чудесних творів нам невідомо? Гірко думати, що деякі з них вже ніколи не прозвучать, адже йде у вічність їх головний носій і знавець - старше покоління. Саме в ньому акумульоване все краще, що надбав народ. У цьому випадку головним негативом є фактор часу. На жаль, протягом двох останніх сторіч українській музичній критиці довелося, в основному, боротись "за" чи "проти" чогось, замість того, щоб повноцінно аналізувати, теоретизувати, філософствувати.

Фінал XX ст. здається дуже драматичним по своїй інтелектуальній проблематиці в галузі мистецтвознавства. З одного боку - в Україні відзначено колосальний інтерес і зацікавлення народною піснею, її витоками, розвитком. З іншого - майже повна відсутність серйозних узагальнюючих праць на тему регіональних пісенних особливостей. Збірники з етнографії сталінсько-радянських часів дадуть мало що.

Народна творчість є вічною категорією. Вона поза часом і модними течіями, на які так щедре наше сьогодні. Пісня, як найяскравіший вияв духовності, завжди поділяла історичну долю народу. Дослідник культури України француз М. Боплан, не втримавшись в суто наукових рамках, писав, що "...цей народ навіть плачучи - співає" [2].

Мистецтвознавці завжди відзначали очевидний взаємозв'язок язичницьких піснеспівів і церковної музики. Православ'я з українським партесним концертом виховало більше оперних вокалістів, ніж безпосередньо півчих молитви дому Всевишнього. Дуже часто захоплення від майстерності церковних музикантів переростало на претендування на самих майстрів.

Хочеться підкреслити, що в усі часи відродження національної культури, релігії, освіти супроводжувалося утвердженням загальнолюдських ідеалів – особистісної цінності і гуманістичних принципів людського співіснування...

Слід зазначити, що головним недоліком краєзнавчих досліджень культурної спадщини є опора і акцентування на етнографічний і релігійний аспекти. У більшості підручників народної творчості обряди подаються схематично і формально, що нерідко призводить до розуміння фольклору як атрибута і синтетичного доповнення до побуту. В результаті весь естетизм і регіональні особливості залишаються майже непомітними.

Окрім усіх вищезначених проблем, слід згадати ще одну. Вірніше, це не проблема, а трагедія. Вона доповнила і поглибила непросту ситуацію в державі. Волинь і Полісся мали б власну перспективу розвитку свого неповторного краю, якби час історичного буття цієї землі не зупинився у 1986 р. Чорнобильська катастрофа стала головною причиною деструкції всього комплексу народної культури. Вимушене переселення людей з території і розпорошення по Україні, Росії, Білорусі об'єктивно призводить до асиміляції з місцевими традиціями. Внаслідок чого розриваються вікові культурні зв'язки, знищується мікрокосмос етнографічної групи, втрачаються специфічні обряди...

Крім загибелі народнописанних традицій, втрачаються залишені напризволяще матеріальні історико-культурні цінності. Вони стають об'єктом мародерів або ж саморуйнуються.

Над цілим унікальним етнографічним регіоном нависла загроза утворення "мертвої зони", в якій назавжди будуть поховані прекрасні традиції і етнокультурні зв'язки багатьох поколінь поліщуків.

Все вищесказане окреслює, так би мовити, деякі глобальні проблеми мистецької минувшини. Які ж реально можливі шляхи збереження і розвитку наших традицій в галузі освіти? Очевидно, слід розглянути деякі напрацювання, зроблені в цьому напрямку на місцях. Зокрема, в Житомирському державному педагогічному університеті імені Івана Франка. Окрім невеличкого етнографічного музею (який усі з любов'ю називають „Хата”), студентських гуртків, краєзнавчих товариств, спеціалізованих історичних збірників з регіональних проблем, в навчальному закладі існує декілька потужних мистецьких самодіяльних колективів. Вони несуть глядачам кращі зразки народних музичних традицій.

Перш за все – це танцювальний ансамбль „Юність”. Ним керують народні артисти України Т.І. Гузун та М.С. Гузун. В одній з розмов, Михайло Семенович зазначив, що в своїй роботі використовує досвід відомого балетмейстера В. Авраменка (той на початку ХХ ст. досить довго працював на Волині. Пізніше по всьому світу створював хореографічні школи, де дітям викладалася теорія і практика танцю, сольфеджіо, музична література, вокал, гра на різноманітних інструментах).

Другим воістину народним колективом є фольклорно-етнографічний ансамбль „Джерельце”. Художній керівник А.І. Нестерова залучає до нього як студентську молодь, так і школярство. У виконанні колективу чуємо справжній автентичний спів. Приємно бачити древні обряди, в яких бере участь молодше покоління. Одразу спадає на думку, що в нашого мистецтва і освіти є майбутнє. Тим більше, що керівництво університету робить все можливе для розвитку самодіяльності.

Звичайно, спектр культурологічних проблем в державі та університеті набагато ширший. Для їх вирішення потрібні і час, і кошти. Та й бажання владних структур чимало важить. Маємо надію, що попри весь сучасний нігілізм і десятиріччя "воєнізованого атеїзму", прийдешнє покоління про народну пісню скаже "є", а не "була", а поліські болота і хащі зовсім не безмовні, як ми звикли думати. Треба тільки ставитися до них з любов'ю, присвятити хоч часточку уваги – і ця мовчазна краса розкаже нам всю свою трагічну і славу історію.

1. Холодний М. Про Душу в Пісні та про Пісню в Душі. - Українське видавництво "Смолоскіп". - Торонто-Балтімор 1981р. - С.139.
2. "Весілля". - Т.1: К.: "Наукова думка". - 1970. - С.449.
3. Музичний фольклор Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського / Упорядник С.Й. Грица. – К.: Музична Україна. - 1995. - С.418
4. Житомирський державний педагогічний університет. Історичний нарис. – К.: Техніка. – 2002. - С.88.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.03 р.

Бовсунівская Н. М. Раздумье исследователя над судьбой народного музыкального наследия (к вопросу о проблеме и перспективе).

В статье выражены личностные мысли автора о состоянии и перспективах развития народного музыкального наследия на современном этапе.

Bovsunivska N.M. The researcher's meditation the fate of folk musical heritage (to the question of problems and prospects)

The article deals with the author's thoughts about the present state and prospects of folk musical heritage at contemporary stage.